

Jef Keij, een Oudenbossche architect

Mark Buijs

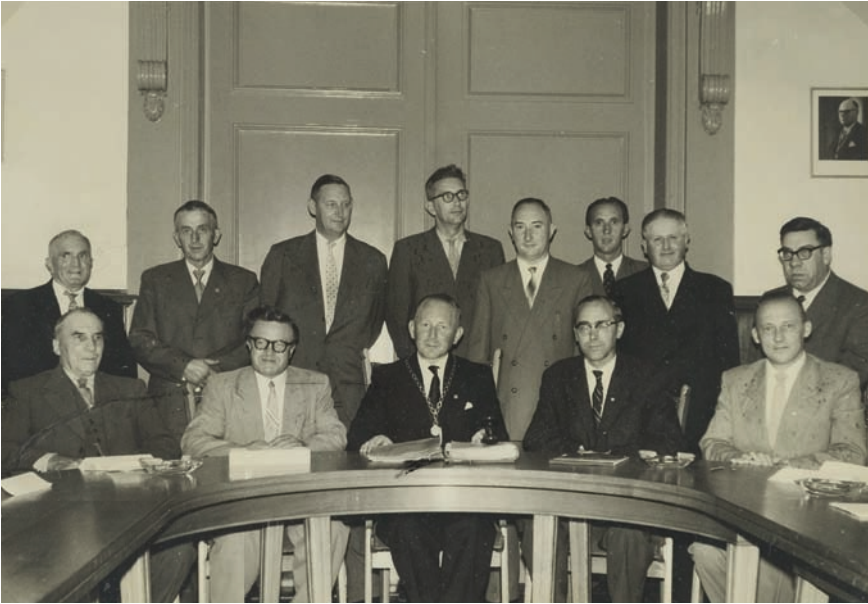
147

Inleiding

In de zomer van 2009 werd ik eigenaar van een oud huis in het centrum van Oudenbosch. Op zoek naar de historie van het pand volgden boeiende gesprekken met de vorige eigenaren en ontdekkingen bij verschillende bezoeken aan het toenmalige Regionaal Archief West Brabant. Daar bleek dat het huis twee keer, in 1937 en 1961, was verbouwd naar ontwerp van architect Jef Keij uit Oudenbosch. In diezelfde periode raakte ik vanuit mijn werk voor de gemeente Breda betrokken bij de restauratie en herbestemming van het voormalige Franciscanessenklooster tot hotel aan de Nieuwstraat in Breda. Ook hier bleek Jef Keij bij betrokken te zijn. In 1951 had hij namelijk samen met Gerrit van Nassau het ontwerp geleverd voor de verbouwing van het herenhuis van de familie Van den Biezen-van Mierlo tot onderdeel van het kloostercomplex. Gaandeweg bleek dat Keij een zeer productieve man is geweest die tal van ontwerpen heeft gemaakt

*Markt 37 vlak voordat de schrijver Mark Buijs de sleutel kreeg, 2009.
(Collectie Mark Buijs)*

De gemeenteraad van Oudenbosch in 1958. Burgemeester Funk zit in het midden en links van hem wethouder Keij. (WBA, fotocollectie nr. RAW014012880)

148

in West-Brabant. Daarnaast levert hij als lid van de Oudenbossche gemeenteraad ook bestuurlijk een bijdrage aan de ontwikkeling van zijn woonplaats. Een mooie aanleiding om eens verder te kijken... wie was Jef Keij?, wat was zijn achtergrond?, wat was zijn opleiding en waar haalde hij zijn inspiratie vandaan?, hoe heeft hij zich ontwikkeld? En wat heeft hij nagelaten? Jef Keij overleed enkele jaren voordat ik geboren werd zodat ik voor onderzoek aangewezen was op archiefmateriaal en getuigenissen. Het bedrijfsarchief van zijn architectenbureau bleek in de loop der jaren vernietigd te zijn. In de archieven van de voormalige gemeente Oudenbosch ontdekte ik oude bouwtekeningen van Keij zodat zijn stijl alsnog in beeld kwam. Daarnaast sprak ik met mevrouw Sophia Hendrikse-Wortel, eerder weduwe van Piet Keij en schoondochter van Jef Keij; Rinus van der Muuren, bureau-medewerker van het architectenbureau; Jan Bedaf, oud hoofd Bouw en Woningtoezicht van de gemeente Oudenbosch en tot slot mevrouw Ad de Wolf-Meeuwisse, achternicht van de architect en onderzoekster van de stamboom van de familie Keij. Op basis van deze gegevens heb ik getracht een beeld te schetsen van een markante man die in zijn tijd een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de plaats waar hij woonde en zich zeer mee verbonden voelde.

Jeugd en achtergrond

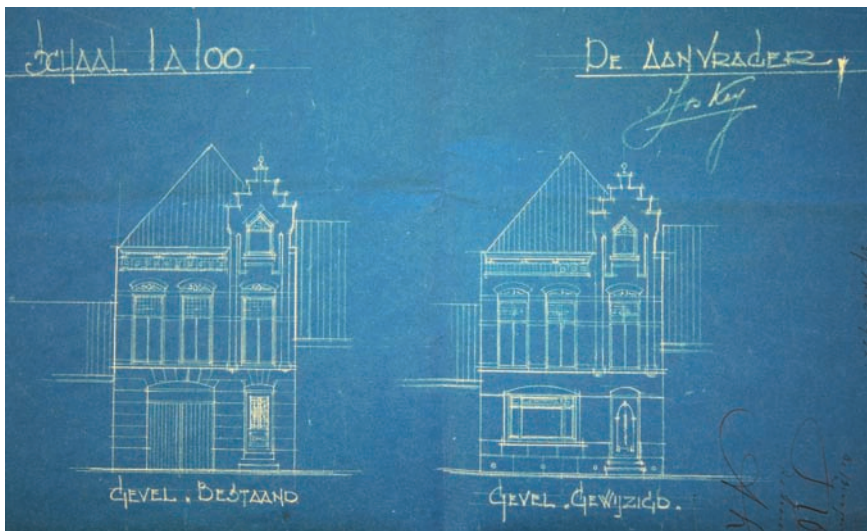
Josephus Adrianus Johannes Keij werd op 19 augustus 1901 in Oudenbosch geboren als zoon van Petrus Keij en Johanna Claessens die hem Jef noemden. Vader Keij was metselaar en aannemer en geboren in 1872 als zoon van metselaar Josephus Keij en Anna van der Made die woonden in het huidige pand Zandeweg 4 op de zogenaamde

Zandeweg 2-8 gezien vanaf de Wagenhoek, 1973. Het hoge pand in het midden is nummer 6, het ouderlijk huis van Jef Keij. Het lichte pand daarnaast rechts is Zandeweg 4, de woning van zijn grootouders. De winkel op nummer 2 is inmiddels afgebroken. (Foto C. Lohmann, collectie Stadsarchief Breda, nr. CLO332712)

Wagenhoek in Oudenbosch. Moeder Keij was geboren in 1869 als dochter van een landbouwer uit Huijbergen. Reeds op jonge leeftijd vertrok zij in 1887 vanuit Huijbergen naar Wouw om een betrekking als dienstbode te aanvaarden. Enkele jaren later, in 1889 vertrok ze naar Antwerpen waar ze haar latere echtgenoot moet hebben leren kennen. Na hun huwelijk in Antwerpen vestigden zich op 22 februari 1900 in het pand Zandeweg 6 op de zogenaamde Wagenhoek in Oudenbosch.

De Wagenhoek was en is een oud en druk kruispunt aan de rand van het centrum van Oudenbosch. In een ver verleden vertrokken hier de postkoetsen naar Antwerpen en vanouds heerste hier allerlei bedrijvigheid in de vorm van onder andere smederijen, een wagenmakerij en herbergen. Verschillende telgen van de familie Keij woonden rondom dit kruispunt en hadden er vanouds hun bedrijven die deels met de aannemerij te maken hadden. Op de noordwesthoek van de Wagenhoek staan de panden Zandeweg 2-14. Deze hele rij vormde aan het begin van de negentiende eeuw een grote boer-

Zandeweg 6, wijziging van de onderdoorgang tot benedenverdieping van het woonhuis.
Ontwerp en aanvrager Jos (Jef) Keij, 1932. (WBA, bouwvergunningen Oudenbosch)

150

Zandeweg 4-8, situatie 2017. Het architectenbureau was gevestigd
op de zolder van nr. 8, de dakkapel boven garagedeur.
(foto Bea Hoeks-de Laat)

derij die in de loop der tijd verbouwd werd tot afzonderlijke woningen. Zo ontstonden onder andere de panden Zandeweg 4 en 6 waar de familie Keij woonde. Zandeweg 4 was een klassieke woning met een lange gang, representatieve voorkamer en achterkamer. Zandeweg 6 was een bedrijfspand met doorgang naar het achtererf waar het aannemersbedrijf werd uitgeoefend. Kort voor zijn huwelijk in 1900 bouwde Piet Keij een bovenhuis op deze doorgang zodat het pand Zandeweg 6 in zijn huidige vorm ontstond. De bovengevel werd volgens de mode van de tijd ontworpen met een bakstenen gevel in Hollandse Renaissancestijl en een schilddak. De ondergevel behield de inrijpoort met daarnaast de deur van het bovenhuis. Noordelijk van de huizen van de familie Keij lag aan het West Vaardeke het St. Elisabethgesticht met uitgebreide tuinen en aan de overzijde van de straat lagen door hagen omgeven boomkwekerijen en een bescheiden tramemplacement. Aan de oostzijde ging de Wagenhoek over in de Markt, de drukke en deftige hoofdstraat van Oudenbosch, aan de zuidkant lag het Moleneind, de meer volkse invalsweg vanuit Bosschenhoofd

Op 22 november 1908 breekt er brand uit in het huis van de familie Keij. De schade beperkt zich tot het dak. Het gezin Keij-Claessens vertrekt een maand later naar Antwerpen waar ze mogelijk tijdelijk bij familie gaan wonen. Een zus van mevrouw Keij, Johanna Maria Claessens, had zich immers met haar echtgenoot bakker G. Vermeer eveneens in Antwerpen gevestigd. In april 1909 keren moeder Keij en zoon Jef terug naar Oudenbosch, in augustus verhuizen ze terug naar Antwerpen. Op 9 oktober 1909

151

Groepsfoto achter de voorbouw van Saint Louis in Oudenbosch in 1939. Jef Keij en zijn vrouw Jeanne, 2e rij tweede en derde persoon, jongen vooraan in het midden, zoon Piet, derde rij staand 4e van rechts 8 is moeder van Jef. Gouden Kloosterfeest van broeder Emilianus Gielen, 1939. (Collectie mevrouw De Wolf-Meeuwisse)

leent Piet Keij geld van de bank van Luijck in Roosendaal. De akte noemt hem als bierbottelaar, wonende te Antwerpen en voorheen metselaar te Oudenbosch.¹ Het geluk lijkt echter niet met hem te zijn. Op 2 november 1910 wordt het lichaam van vader Keij gevonden in de gracht van de Antwerpse vestingwerken bij de Leopoldpoort. Op 18 april 1910 keert moeder Keij met zoon Jef terug in Oudenbosch. Mevrouw Keij-Claessens geeft als beroep naaister op en over vader Keij wordt in de officiële stukken met geen woord meer gerept.² Enkele maanden later, op 13 juni 1910, wordt Jef Keij ingeschreven in Huijbergen als interne leerling op het internaat Ste. Marie. Daar blijft hij tot hij in augustus 1915 terugkeert naar Oudenbosch. Jef is niet groot van postuur en de rest van zijn leven blijft men hem in Oudenbosch Jefke noemen. Medio jaren twintig leert Jef Keij bij wederzijdse kennissen in Oudenbosch zijn latere echtgenote kennen. Op 15 november 1927 treedt hij in Tilburg in het huwelijk met Jeanne van Gils met wie hij gaat wonen in het huis op de Zandeweg 6 in Oudenbosch.³ Moeder Keij-Claessen treedt op dezelfde dag eveneens in Tilburg in het huwelijk met weduwnaar Piet van Loon met wie ze in Bergen op Zoom gaat wonen. Uit het huwelijk van Jef en Jeanne Keij-van Gils worden twee kinderen geboren. Op 25 juni 1930 wordt Piet Keij geboren en op 29 juli 1935 wordt Louis Keij geboren. Helaas overlijdt Louis in september 1936 aan wiegendood. In november 1938 trekt moeder Keij-Claessen weer in bij het gezin Keij-van Gils nadat ook haar tweede echtgenoot is overleden.

Van de aannemerij naar bouwkundig tekenaar

152

Als Jef Keij in 1915 van school komt is het aannemersbedrijf van zijn vader overgenomen door Nol Havermans uit Wouw. Hoe en wanneer deze overdracht precies heeft plaatsgevonden is lastig te achterhalen. Feit is dat Havermans in 1914 de woning Zandeweg 4 koopt van de grootouders Keij en zich daar met zijn gezin vestigt terwijl het bedrijf op Zandeweg 6 wordt doorgezet. Naar verluidt gaat Jef mee in het bedrijf werken en volgt hij in de avonduren scholing aan de Katholieke Leergangen in Tilburg om zich verder te ontwikkelen. In elk geval vermeldt het bevolkingsregister hem na 1920 als bouwkundig tekenaar. In 1928 behaalt hij de akten handelsonderwijs, bouwkunde en bouwkundig tekenen in Den Haag.⁴

In deze periode werkt hij ook bij architectenbureaus in Roosendaal. Helaas ontbreken daar tot op heden concrete gegevens van. De invloed is echter vrij duidelijk. Antwerpen die Keij in deze periode maakt ademen zeer duidelijk dezelfde sfeer en wijze van uitwerking. In Oudenbosch worden vanaf de jaren twintig nieuwe vrijstaande woningen gebouwd langs de invalswegen. Met name aan de Ste. Bernaertsstraat en Boschendijk verrijzen fraaie villa's. Opdrachtgevers maken daarbij gebruik van de diensten van Roosendaalse architecten als Hurks en het bureau van Sturm en Bennaars. Hurks ontwerpt onder andere voor de boomkweker Van Aken een fraai woonhuis aan de Ste.

** OUDENBOSCH, 17 Juni. De heer Jos. Keij van hier slaagde te 's-Gravenhage voor het Nijverheids-examen voor acte N III, bouwkunde en bouwkundig teekenen. Hij genoot zijne opleiding aan de R. K. Leergangen te Tilburg.

Provinciale Noordbrabantse en 's Hertogenbosssche courant, 19 juni 1928

Bernaertsstraat 17. Daarnaast ontwerpt Hurks een nieuwe serre aan de voorzijde van Hotel Tivoli nabij het Station, een woonhuis voor bakker Bujs op de Bosschendijk, een eetkamer met serre voor huisarts Van Son aan de

Ste. Bernaertsstraat 10. Zijn meest prominente bouwwerk is de voorbouw van pensioonaat Sint Anna in 1937. De samenwerkende architecten Sturm en Bennaars zijn ook actief in Oudenbosch. Bennaars ontwerpt voor de broeders van Saint Louis noviciaatsgebouwen die in 1919 tegen de villa Sancta Maria op de gelijknamige buitenplaats nabij het station worden gebouwd. In 1923 ontwerpt Bennaars voor het moederhuis van de broeders een zeer fors frontgebouw aan de zuidzijde van de Markt. In 1924 ontwerpt hij samen met Sturm een ensemble van twee villa's met een verbindend hek en kwekerijpoort voor de familie Van der Bom aan de Ste. Bernaertsstraat 32 en 34.

De populariteit van de Roosendaalse architecten zit met name in het vernieuwende van hun ontwerpen waardoor minder vaak van de diensten van de voordien invloedrijke Oudenbossche architect Speet gebruik gemaakt wordt. Het talent van dorpsgenoot Keij ontgaat de Oudenbosschenaren echter niet. En wellicht is daarbij ook zijn herkomst uit een diepgewortelde Oudenbossche familie en zijn nauwe contact met aannemer Havermans in zijn voordeel. Feit is dat in de tweede helft van de jaren twintig de naam van Keij steeds vaker op bouwtekeningen terug is te vinden. De oudste ontwerpen met de signatuur van Jef Keij betreffen verbouwingen aan vaak veel oudere panden. Zo laat slager Millesen in 1927 zijn winkel aan de Markt 30 moderniseren waarbij Jef Keij een betegelde pui ontwerpt en schuifdeuren met glas-in-lood tussen de winkel en de slagerij daarachter. In datzelfde jaar laat Gerard Janssen een pand tegenover Millesen verbouwen tot woonhuis met garagebedrijf. Het uithangbord dat Keij ontwerpt voor

De Ste. Bernaertsstraat in Oudenbosch rond 1930. Het huis links is nr. 17 dat Jac. Hurks in 1925 tekende voor de familie Van Aken. Rechts staat nr 32 dat Jacques van der Bom in 1924 door Sturm en Bennaars liet ontwerpen. Daarop volgen een hek en nr. 34 die Alphons van der Bom in 1925 door Frans Sturm liet ontwerpen en daarachter is nog net de serre van Hotel Tivoli te ontwaren die Jac. Hurks in 1926 voor Marinus Francois ontwierp. (Fotocollectie Erven Van Aalst, Oudenbosch)

153

Hotel Tivoli met de serre van Hurks aan de voorzijde, 1935. (Fotocollectie Erven Van Aalst, Oudenbosch)

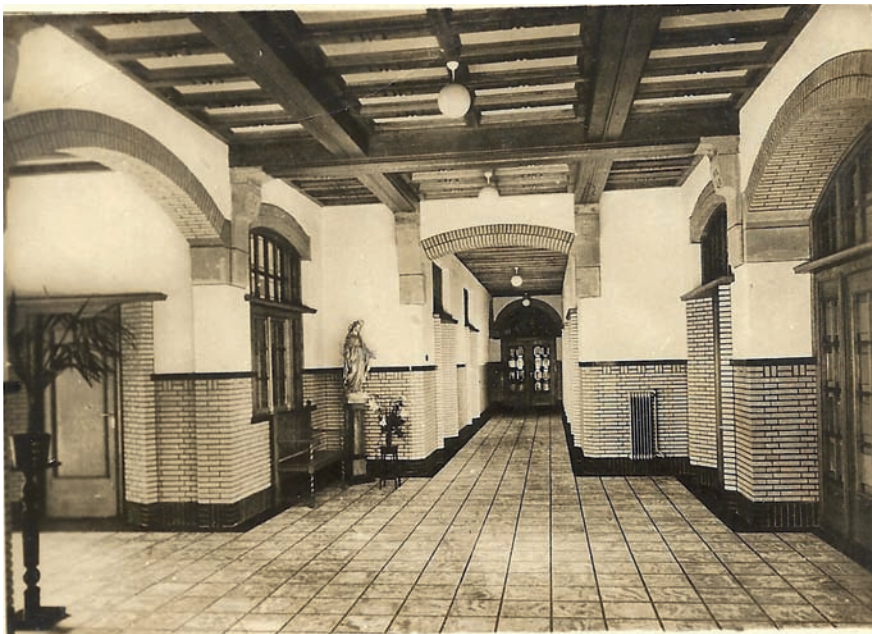
154

Ste. Bernaertsstraat 10, de serre die huisarts Van Son door Hurks liet aanbouwen. Foto uit 1938. (Fotocollectie Fam. van Son, Tilburg)

De voorbouw van St. Anna, c. 1940. (Fotocollectie Erven Van Aalst, Oudenbosch)

De hal van Sint Anna c. 1940. (Fotocollectie Erven Van Aalst, Oudenbosch)

*De Ste. Bernaertsstraat met links nr. 34 en 32. In de verte St. Anna, 1925.
(WBA, fotocollectie nr. RAW014011811)*

156 het garagebedrijf laat duidelijk zien dat hij de Amsterdamse School heeft omarmd. Het bord krijgt een uitbundige vormgeving en verlichting. Maar misschien is de ontwerper zijn tijd wel verder vooruit dan zijn opdrachtgevers. Op oude foto's is het bord namelijk nergens terug te vinden.

Aan het begin van de jaren dertig verhuist Nol Havermans naar de zuidzijde van de Zandeweg waar hij van de Zuid-Nederlandsche Stoomtramwegmaatschappij grote percelen boomkwekerij aankoopt.⁵ Jef Keij ontwerpt voor Havermans op deze locatie in 1931 een nieuwe aannemersloods en in 1932 een woonhuis. In 1936 volgen nog twee woningen aan de Zandeweg voor de loods. Deze woningen worden verhuurd. De overblijvende delen van de kwekerij worden verkaveld en als bouwgrond door Havermans verkocht. Kort daarna verrijzen hier woningen naar ontwerp van Jef Keij die daarmee een sterke stempel op zijn eigen woonomgeving weet te drukken. De woningen zijn traditioneel van opzet maar hebben onmiskenbaar de kenmerken van de Amsterdamse School. Een mooi voorbeeld is de woning van transporteur J. Hopstaken, thans Zandeweg 11. Deze woning heeft in de voorgevel pilasters, erker, uitgemetselde bloembak, voordeur onder een gebogen portiek, dubbele inrijpoort en een in de architectuur opgenomen lantaarn. Ook de woning van Havermans zelf, thans Zandeweg 1, is een zeer fraai voorbeeld van de architectuur van Jef Keij in deze jaren. Opvallend is hier de keuze voor lichtgele baksteen terwijl veel andere ontwerpen uit deze periode in donkerrode steen zijn opgetrokken. Door de verhuizing van het aannemersbedrijf krijgt Jef Keij de ruimte om ook zijn eigen woning te veranderen. De onderdoorgang wordt dichtgebouwd en getransformeerd tot een kamer-en-suite. In de voorgevel blijft de oorspronkelijke situatie zichtbaar doordat de poortboog gehandhaafd blijft.⁶

*Zandeweg 11, het huis van voerman Hopstaken, 2017.
(Foto Bea Hoeks-de Laat)*

*Details Zandeweg 11, 2017.
(Foto Bea Hoeks-de Laat)*

*Zandeweg 1, 2017.
(Foto Bea Hoeks-de Laat)*

In augustus 1933 verkoopt de Zuid-Nederlandsche Stoomtramwegmaatschappij een groot perceel op de hoek van de Molenstraat en de Zandeweg aan garagehouder Gerard Janssen. In 1934 ontwerpt Jef Keij op de hoek een nieuwe garagebedrijf en in 1935 volgt ten zuiden daarvan een dubbel woonhuis, thans Molenstraat 4 en 6. Ook deze woningen passen duidelijk in de mode van die jaren. Zo heeft de gang een vloer met gele en rode tegels en een boogopening waarachter de trap begint. De kamers-ensuite hebben betegelde schouwen en een dubbele deur naar de binnenplaats.

Een van de Oudenboschenaren die veelvuldig een opdracht aan Keij verstrekt is Jacobus Buijs. Deze ondernemer heeft in 1918 van zijn vader een brood- en banketbakkerij aan de Markt overgenomen. In 1924 wordt het bedrijf sterk vergroot door de aankoop van een broodfabriek aan de Lollestraat. Nog in 1932 laat Buijs een woning op de Bosschendijk door Hurks ontwerpen maar in 1937 krijgt Keij opdracht om de vroegere bakkerij van Buijs in het pand aan de Markt te verbouwen tot woonkamer en vestibule en verschillende andere kamers te moderniseren. Met het gebruik van eikenhout, glas-in-lood, tegels en geglazuurde bakstenen weet Keij deze woning de sfeer van de Amsterdamse School te geven. De uitwerking is verfijnd en Keij werkt in de uitvoering veel samen met lokale ambachtslieden. Blijkbaar bevalt de samenwerking goed want ook bij latere verbouwingen is steeds Keij betrokken. Zo wordt in 1941 de winkel aan de

158 *De Markt met Hotel de Kroon, woonhuis Buijs en het pand van Van den Oudenhoven, alle drie met een door Keij verbouwde voorgevel, 1973. (Collectie Heemkundige Kring Broeder Christoffor, Oudenbosch)*

De gang van Markt 37, 2017. (Collectie Mark Buijs)

Markt gemoderniseerd en wordt de fabriek aan de Lollestraat verscheidene keren uitgebreid en gemoderniseerd. In 1956 verrijst voor de fabriek een kantoor met een kenmerkende entree van de hand van Keij. In 1961 sluit de winkel aan de Markt waarna de vrijkomende ruimte bij het woonhuis wordt getrokken. Wederom is Jef Keij de architect. De woning van Buijs krijgt een fraaie gevel in Franse kalksteen die door de plaatselijke steenhouwer Charles van de Riet geleverd wordt. Achter de teakhouten voordeur ligt een ruime vestibule met tochtdeuren en een lange gang met lambriseringen en een eiken trap uitgevoerd door de Oudenbossche gebroeders Bedaf. Dit voorbeeld laat duidelijk zien hoe trouw de banden tussen opdrachtgevers, ontwerper en uitvoerenden decennialang voortgezet worden.

Jacobus Buijs is vele jaren regent van het St. Elisabethgesticht, de instelling voor bejaarden- en ziekenzorg die van 1872 tot 1983 in Oudenbosch heeft bestaan. Ook hier is Keij betrokken bij diverse verbouwingen waarbij ook telkens weer de bedrijven van Havermans (metselwerk) en Bedaf (timmerwerk) worden ingeschakeld. Een voorbeeld hiervan is de entree van het ziekenhuisgedeelte met portiersloge.

Ook de burens en kennissen van bakker Buijs maken gebruik van de diensten van Keij. Zo laat de rechterbuurman, de elektricien Van den Oudenhoven, in 1935 een compleet nieuwe winkelpui met betegelde lijsten en glas-in-lood plaatsen en laat linkerbuurman De Reijer van Hotel de Kroon in 1951 de gevel moderniseren. Boomkweker Alphons van der Bom heeft in 1924 door Sturm een nieuw huis laten bouwen op de hoek van de Stationsstraat en Ste. Bernaertsstraat maar ook hij betreft Jef Keij bij plannen voor uitbreidingen in 1929 en 1939. Ook hier worden de kenmerkende plafonds van zachtboard met houten lijsten en ornamenten alsmede deuren met glas-in-lood toegepast. In een deur van de hal bij Van der Bom wordt een glas-in-lood paneel met de Brabantse Leeuw aangebracht van de Bredase glazenier Wuisman. Eenzelfde paneel is eerder bij Buijs in een raam boven de trap geplaatst. In dezelfde periode laat ook de met Buijs en Van der Bom bevriende familie Braat hun grote herenhuis aan de Prof. van Ginnekenstraat moderniseren. De bestaande serre aan de achterzijde wordt compleet herbouwd in een zwierige variant van de Delftse School waarbij wederom veel glas-in-lood met onder andere wapenschilden wordt toegepast. Tekeningen ontbreken hier echter; niet bekend is of en in hoeverre ook hier Jef Keij betrokken was. Aan de Bosschendijk ontwerpt Keij verschillende vrijstaande woningen en verspreid in het dorp wordt hij betrokken bij tal van verbouwingen en moderniseringën waarbij de strakke lijnen en pure materialen van de Amsterdamse School worden toegepast.

159

Keij is een zeer actieve man en acteert op vele vlakken. Een van de bijzonderheden is het ontwerp van het logo van de Oudenbossche Pop, een kruidenlikeur met negentiende-eeuwse oorsprong, die tot eind twintigste eeuw in Oudenbosch zeer populair is.⁷ Naast zijn werk als architect doceert hij aan de R.K. Teeken en Schilderschool in Oudenbosch. Blijkens een artikel in De Grondwet kent de school in 1935 een zestigtal leerlingen die onder andere les krijgen in reclametekenen.⁸ Keij geeft lessen in lijntekenen waarmee waarschijnlijk het maken van bouwkundige tekeningen wordt bedoeld. Collega-docent Anton Koene bekwaamt leerlingen in het schilderen van marmer- en houtimitaties. Een expositie met werk van deze leerlingen in Fidei et Arti trekt veel bekijks. Enige jaren later, in 1941 wordt Keij genoemd als directeur van deze school.⁹ In de oorlogsjaren houdt deze opleiding op te bestaan. Na de oorlog beginnen de broeders van Saint Louis in Oudenbosch een ambachtsschool waar Jef Keij ook nog enkele jaren lesgeeft totdat hij in 1954 wordt opgevolgd door J. Hopstaken.

Een eigen architectenbureau

Met het loslaten van het onderwijs kon Jef Keij zich volledig gaan concentreren op het uitbouwen van zijn activiteiten in de lokale politiek en vooral zijn eigen architectenbureau. De wederopbouw, de stijgende welvaart en de trouwe relatie met opdrachtgevers zorgden voor een grote groei van het aantal opdrachten. Een van de opdrachten in deze tijd is het verbouwen van het kloostercomplex van de zusters Franciscanessen aan de Nieuwstraat in Breda. Dit complex, het zogenaamde Liefdegesticht, bestaat uit

een aantal monumentale herenhuizen en een kloostergebouw uit 1904. Samen met de Roosendaalse architect Gerrit van Nassau moderniseert hij de gebouwen. Van Nassau is in Roosendaal wethouder Openbare werken en tevens verbonden aan de zusters Franciscanessen voor het onderhoud van hun gebouwen. Oude houten trappenhuisen, lambriseringen en paneeldeuren moeten wijken voor stenen trappen met smeedijzeren leuningen, moderne deuren en strak gestuikte wanden of schoonmetselwerk. Zeer bijzonder is de kapel die als onderdeel van dit complex in het huis Waelwijck gemaakt wordt. Omdat vanuit het oogpunt van monumentenzorg het onwenselijk is om de bestaande gevels van het woonhuis aan te passen besluit men binnen een verborgen kapel te maken. Enkele slaapkamers en de zolder worden weggebroken en een moderne kerkruimte wordt achter de oude gevel gemaakt. Ook elders in het complex zijn zeer herkenbare ingrepen van Keij te traceren onder andere in de detaillering van entreepartijen en materialen als vloertegels en boogopeningen in gangen.¹⁰ Ook de zusters Franciscanessen van Sint Anna in Oudenbosch maken gebruik van de diensten van Keij. In 1953 nemen zij het initiatief om op een perceel aan de Lollestraat in Oudenbosch een drietal huizen te bouwen voor de verhuur. Keij ontwerpt de huizen en stelt voor om een publieke aanbesteding te doen. Moeder Overste en het bestuur besluiten echter anders, enkel katholieke aannemers mogen inschrijven.¹¹

Vrij snel, rond 1950, raakt Piet Verduin uit Roosendaal betrokken bij het bureau. Piet was een zoon van Bastiaan Antonie Verduin en Elisabeth Catharina van Gils, een zuster van mevrouw Keij-van Gils en zodoende een oomzegger van Jef Keij. De ruimte voor de neef om toe te treden tot het bureau is er omdat de zoon van Jef Keij kiest voor een carrière in de electrotechniek.¹² Het kantoor bleef aan huis gevestigd op de Zandeweg 6 tot het naastgelegen woonhuis Zandeweg 8 werd aangekocht en verbouwd

160

*Het door Jef Keij ontworpen Gemeenschapshuis aan de Julianalaan, 1959.
(WBA, fotocollectie nr. RAW014013460)*

De Oudenbossche basiliek raakt gaandeweg in vervallen staat. Een onderzoek van Jac. Hurks leert dat de restauratie zo'n 1,3 miljoen zal gaan kosten en hij stelt de vraag of de basiliek dat wel waard is. Deze vraag levert hem geen vervolgo opdracht op maar maakt dat in Oudenbosch vooraanstaande Oudenbosschenaren hun verantwoordelijkheid nemen en in 1954 de Stichting Behoud Basiliek oprichten. Het bestuur van de stichting geeft een viertal architecten waaronder geboren Oudenbosschenaar Marius Granpré Moliere opdracht om de bouwkundige staat in kaart te brengen. De foto toont de aanbieding van het rapport in Hotel Tivoli op 5 februari 1955. Links zit wethouder Jef Keij, 4e van links is gemeentesecretaris Jan van Hoek en rechts van hem burgemeester Bart Funk. Alle drie maken zij deel uit van het eerste bestuur van Behoud Basiliek.

(WBA, fotocollectie nr. RAW014012447)

161

tot garage met daarboven een tekenkamer. Het voortgaan van de tijd en de intrede van Piet Verduin zorgden ook voor een andere stijl binnen het bureau met gebruik van grote raampartijen en houten geveldelen. Het architectenbureau kreeg steeds meer opdrachten voor het bouwen van woningen, winkels, fabrieken, kantoren, enz. Zo werden in Oudenbosch onder andere het gemeenschapshuis, het bedrijfsgebouw voor gemeentewerken, de Pastoor Hellemonsmavo, het Wit-Gele Kruisgebouw, de pastorie en de Boerenleenbank ontworpen. Veel van deze panden zijn te herkennen aan bakstenen gevels met vaak monumentale natuurstenen plinten en entreepartijen met een blank gelakte houten voordeur. In de interieurs worden vaak vestibules met dubbele tochtdeuren toegepast evenals monumentale trappen met smeedijzeren leuning. Het werk wordt ook beïnvloed door architect M.J. Granpré Molière (1883-1972). Deze bekende architect van de Delftse School werd door het Oudenbossche gemeentebestuur tussen 1955 en 1959 betrokken bij de herinrichting van de omgeving van de basi-

*Burgemeester Van Casteren, zijn echtgenote en J. Keij
(met ambtsketen) bij het gemeenschapshuis tijdens het defilé, 1966.
(WBA, fotocollectie nr. RAW014012896)*

Woonhuis van Jef Keij aan de Kade in Oudenbosch, 1973

liek. Granpré Molière was hiertoe te verleiden doordat hij als geboren Oudenbossche- naar die op latere leeftijd tot het katholicisme was bekeerd, in het begin van de jaren vijftig ook betrokken was geraakt bij de vraag of de Oudenbossche basiliek gesloopt of gerestaureerd moest worden. Granpré Molière adviseerde de kerk te behouden maar vrij te leggen door de omringende bebouwing te slopen en het gebied opnieuw in te richten. De situering van de nieuwe pastorie ten oosten van de basiliek wordt dan ook bepaald door Granpré Molière. Zodoende werd Granpré Molière in deze jaren een soort supervisor die bij elk bouwinitiatief in het gebied geraadpleegd werd. Ook in de regio was het bureau actief met onder andere ontwerpen voor villa's in Roosendaal. Voor de familie Van der Tuyn die in Roosendaal de Wennekerfabriek bezit ontwerpt Keij de villa 'Maple Farm' ten zuiden van Bosschenhoofd.

163

Naast zijn werk in het architectenbureau zette Jef Keij zich op maatschappelijk en politiek vlak in voor de Oudenbossche gemeenschap. Velen weten Keij te vinden voor goede adviezen of steun. Zo zorgt Keij in de oorlogsjaren ook voor onderduikers waaronder een Amerikaanse vliegenier die neergestort was in de omgeving. Na de oorlog wordt Keij hiervoor onderscheiden door president Dwight Eisenhower. Erg belangrijk is zijn lidmaatschap van de gemeenteraad. In 1941 ging hij in de politiek met de partij Algemeen Belang. Hij was actief onder drie burgemeesters, Theijssen, Funk en Van Casteren. In de partij van Keij zaten onder andere personen als veilingdirecteur Van Elsaker, wijnhandelaar Van Spaandonk en tuinder Dekkers. Keij is 25 jaar wethouder, tot 6 september 1966, en trad verschillende malen op in de functie van loco-burgemeester. Zoals te verwachten was dit alles niet geheel zonder het risico van belangenverstrengeling. Zowel binnen de gemeente Oudenbosch als het architectenbureau onderkende

men dit en er werden afspraken gemaakt. Opdrachten van de gemeente Oudenbosch aan het architectenbureau werden niet verstrekt aan Jef Keij maar aan Piet Verduin. In dergelijk gevallen stond ook op de tekeningen en in de correspondentie alleen de naam van Verduin. Desondanks was het een bijzondere situatie die door derden nog wel eens argwanend bekeken werd. Ook Piet Verduin was niet gelukkig met de politieke ambities van zijn oom maar deze kon daar vanuit zijn grote loyaliteit voor Oudenbosch geen afstand van nemen.¹³ Dat beide werelden soms heel dicht bij elkaar kwamen blijkt bijvoorbeeld uit foto's van de opening van het nieuwe kantoor en een bedrijfshal van de firma Buijs, ontworpen door het architectenbureau Keij en Verduin in 1956 en geopend door locoburgemeester Keij in oktober 1957.

164 Het zakelijke succes van Keij vertaalde zich in een comfortabel privéleven met Bourgondische trekjes waarbij steden als Antwerpen en Rotterdam vertier en inspiratie boden in het weekend. Daarnaast waren er luxe vakanties in Zuid-Europa waarbij altijd veel aandacht was voor oude architectuur. Alle tripjes werden stevast afgelegd met de grote Chevrolet die Keij zich inmiddels kon permitteren.¹⁴ Later zou de Chevrolet vervangen worden door een luxe Mercedes. In beide gevallen lag er een extra kussen op de bestuurdersstoel om Jefke Keij voldoende zicht op de weg te geven. In december 1958 brak opnieuw brand uit op de zolder van Zandeweg 6. De oorzaak was een omgevallen oliekachel in het vertrek waar mevrouw Keij-Claessen woonde. Door alertheid van buurjongen Gieben kon tijdig worden ingegrepen en werd mevrouw Keij gered uit de snel om zich heen grijpende vlammen en rook. Ook andere buurtbewoners snelden toe en voor de brandweer arriveerde stond al een groot deel van de huisraad op straat. Ondanks het snelle ingrijpen werd mevrouw Keij-Claessen voor langere duur in het achtergelegen St. Elisabethziekenhuis in Oudenbosch opgenomen om te revalideren. Het huis was voorlopig niet bewoonbaar zodat de familie Keij tijdelijk introk in bij hun zoon Piet en zijn vrouw Sofia in hun herenhuis aan de Ste. Bernaertsstraat 3. In dit huis werden de benedenkamers ingericht als kantoor en tekenkamer. Kort voor de brand was Piet Keij opgenomen in het St. Elisabethziekenhuis in Tilburg vanwege acute leukemie waar hij op 5 maart 1959 overleed. Ondertussen was het huis aan de Zandeweg weer hersteld en men besloot daar weer te gaan wonen. De jonge weduwe Keij besloot mee te verhuizen en trok in bij haar schoonouders. De familie Keij bleef in het ouderlijk huis aan de Zandeweg wonen totdat zich in 1967 in de gelegenheid voordeed om het grote herenhuis van kantonrechter Ruigrok aan de Kade 20 in Oudenbosch te kopen. Dit huis was in 1908 gebouwd door architect J. Speet, zeer ruim opgezet met souterrain, twee woonlagen en een grote zolder. Keij transformeerde het huis volledig naar zijn inzichten en gaf het pand een zeer luxe uitstraling. De woning aan de Zandeweg werd betrokken door Piet Verduin en zijn vrouw Lenie.

De begrafenis van J.A.P. Keij, 1974. (WBA, nr. RAW014013363)

Nawoord

Jef Keij ging in 1966 met pensioen en werd direct secretaris van de Diocesane Bejaardenbond. Het architectenbureau bleef nog enkele jaren gevestigd in het huis aan de Ste. Bernaertsstraat 3 totdat in 1969 een dubbel pand werd gebouwd aan de Beukenlaan. Een helft van het pand bevatte het architectenbureau, de andere werd woonhuis van de familie Mulders. Jef Keij overleed op 26 januari 1974 en op 30 januari werd hij begraven. Zijn bidprentje gaat in een persoonlijke tekst duidelijk in op het leven dat hij geleid had. Gesteld wordt dat Keij Oudenbosch in zekere zin beleefde als zijn huisgezin op grotere schaal waarbij hij de zorg voelde voor de ingezetenen en het bewaren van hun trotse kerk in het midden. Zijn persoonlijke beproevingen hadden hem tot een meelevend man gemaakt en aan zijn energie een onverzettelijke kracht gegeven. Het architectenbureau werd voortgezet door Piet Verduin totdat deze in 1990 de 65-jarige leeftijd bereikte. Het pand werd verkocht aan de Diocesane Bejaardenbond die daar reeds gevestigd was. Later is het pand in gebruik genomen als woonhuis zoals het ook oorspronkelijk bedoeld was¹⁵. Mevrouw Keij-van Gils bleef tot haar overlijden op hoge leeftijd in september 1998 wonen in het huis aan de Kade. Het echtpaar Verduin-Hellemons bleef wonen aan de Zandeweg 6 tot 2012. Beide huizen werden later verkocht en door de nieuwe bewoners aangepast. Desondanks ademen beide gevels nog altijd de onmiskenbare handtekening van Jef Keij.

Noten

- 1 WBA, roo0031, notaris J.J.M. Mertens te Roosendaal,, inv. nr. 10, akte nr. 456.
- 2 WBA, roo0031, notaris J.J.M. Mertens te Roosendaal, inv. nr. 13, akte nr. 571 (22 oktober 1910): inventaris huwelijksgemeenschap Keij-Claessens.
- 3 Adriana Geertruida van Gils, geboren te Gouda op 17 februari 1904 als dochter van Geertruida van den Boogaart en Adrianus van Gils.
- 4 Provinciale Noordbrabantse en 's-Hertogenbosche Courant 19 juni 1928.
- 5 WBA, RAW0307, notaris H.W. Scholten te Oudenbosch, inv. nr. 940, akte 7425.
- 6 Bouwtekeningen in het gemeentearchief van Oudenbosch. De genoemde woningen bestaan nog in grotendeels authentieke staat..
- 7 Medegedeeld door mevrouw Hendrikse-Wortel
- 8 De Grondwet 9 april 1935.
- 9 De Grondwet 7 april 1941.
- 10 Archief Gemeente Breda en eigen waarnemingen in het complex door de auteur.
- 11 Erfgoedcentrum Nederlandse Kloosterarchieven, AR 12071 Archief van de Zusters Franciscanessen van Oudenbosch, voorl. inv. nr. 23 2/5, Verslag bestuursvergadering 3 oktober 1953.
- 12 Medegedeeld door mevrouw Hendrikse-Wortel
- 13 Medegedeeld door R. van der Muuren
- 14 Medegedeeld door mevrouw Hendrikse-Wortel
- 15 Medegedeeld door R. van der Muuren